

MAKTAB PSIXOLOGINING DEVIANT XULQLI O'QUVCHILAR BILAN
ISHLASH STRATEGIYALARI

Xolmatova Gulruh Tuygunovna

Toshkent shahar M.Ulug 'bek tumani 338-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab psixologining deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlash strategiyalari, ularning xulq-atvoridagi og'ishlarning psixologik sabablari hamda profilaktik va korreksion faoliyatning samarali usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda deviant xulqning shakllanishiga ta'sir etuvchi oilaviy, ijtimoiy va individual omillar yoritilib, maktab psixologining diagnostika, maslahat berish, psixokorreksiya va profilaktika yo'nalishlaridagi faoliyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash, salbiy xulq-atvor ko'rinishlarini kamaytirish hamda sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga qaratilgan zamonaviy psixologik yondashuvlarning ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: deviant xulq, maktab psixologi, psixologik diagnostika, psixokorreksiya, profilaktika, o'quvchi shaxsi, ijtimoiy moslashuv, psixologik maslahat, ta'lim muassasasi.

Abstract. This article analyzes the strategies of school psychologists in working with students exhibiting deviant behavior, the psychological causes of behavioral deviations, and effective methods of preventive and corrective interventions. The study highlights the family, social, and individual factors influencing the development of deviant behavior and examines the activities of school psychologists in the areas of psychological assessment, counseling, psychocorrection, and prevention. Furthermore, the article reveals the significance of modern psychological approaches aimed at ensuring students' social adaptation, reducing manifestations of negative behavior, and creating a healthy psychological environment. The findings of the study contribute to improving the effectiveness of working with students displaying deviant behavior in educational institutions.

Keywords: deviant behavior, school psychologist, psychological assessment, psychocorrection, prevention, student personality, social adaptation, psychological counseling, educational institution.

Аннотация. В данной статье анализируются стратегии работы школьного психолога с учащимися, проявляющими девиантное поведение, психологические причины поведенческих отклонений, а также эффективные методы профилактической и коррекционной деятельности. В исследовании освещаются семейные, социальные и индивидуальные факторы, влияющие на формирование девиантного поведения, и рассматривается деятельность школьного психолога в области психодиагностики, консультирования, психокоррекции и профилактики. Кроме того, раскрывается значение современных психологических подходов, направленных на обеспечение социальной адаптации учащихся, снижение проявлений негативного поведения и формирование здоровой психологической среды. Результаты исследования

способствуют повышению эффективности работы с учащимися, демонстрирующими девиантное поведение, в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: *девиантное поведение, школьный психолог, психодиагностика, психокоррекция, профилактика, личность учащегося, социальная адаптация, психологическое консультирование, образовательное учреждение.*

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Biroq globallashuv, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, oilaviy munosabatlardagi o'zgarishlar va turli ijtimoiy omillar ayrim o'quvchilarda deviant xulq-atvor shakllanishiga sabab bo'lmoqda.

Deviant xulq jamiyatda qabul qilingan axloqiy, huquqiy va ijtimoiy me'yorlardan og'ish holati bo'lib, u o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga hamda ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktab psixologining deviant xulqli o'quvchilar bilan olib boradigan ishlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim muassasalarida o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishi nafaqat bilim olish jarayoni, balki ularning ijtimoiylashuvi, qadriyatlarni o'zlashtirishi va xulq-atvor me'yorlarini egallashi bilan ham uzviy bog'liqdir. Ayrim hollarda o'quvchilarning xatti-harakatlarida jamiyat tomonidan qabul qilingan me'yorlardan chekinish holatlari kuzatiladi. Bunday og'ishlar psixologiya fanida deviant xulq sifatida talqin qilinadi.

Deviant xulqning namoyon bo'lishi o'quvchining shaxsiy rivojlanishi, ta'lim samaradorligi va ijtimoiy munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maktab psixologi deviant xulqning yuzaga kelish mexanizmlarini o'rganish orqali uning oldini olish va bartaraf etishga qaratilgan tizimli faoliyatni amalga oshiradi. Mazkur faoliyatning samaradorligi muammoning sabablarini chuqur tahlil qilishga bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, deviant xulq ko'pincha o'smirning emotsional ehtiyojlari qondirilmassligi, oiladagi nosog'lom psixologik muhit, pedagogik nazoratning yetarli emasligi hamda tengdoshlar guruhining salbiy ta'siri natijasida shakllanadi.

Deviant xulq tushunchasi va uning psixologik xususiyatlari yillar davomida olimlar tomonidan turli muhokamalarga sabab bo'lgan. Psixologik adabiyotlarda deviant xulq shaxsning ijtimoiy me'yorlarga zid bo'lgan xatti-harakatlari sifatida talqin qilinadi. Bunday xulqning namoyon bo'lish shakllariga tajovuzkorlik, intizomsizlik, dars qoldirish, yolg'onchilik, huquqbuzarlikka moyillik, internet qaramligi va boshqa salbiy odatlar kiradi.

Maktab psixologining muhim strategiyalaridan biri risk guruhiga mansub o'quvchilarni erta aniqlash hisoblanadi. Erta diagnostika orqali xulqiy og'ishlarning chuqurlashib ketishining oldi olinadi. Psixolog bu jarayonda shaxsning emotsional holati, kommunikativ qobiliyatlari, o'zini baholash darajasi va motivatsion yo'nalishlarini kompleks ravishda o'rganadi. Olingan natijalar individual psixologik yordam dasturini ishlab chiqishga asos yaratadi.

Deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv alohida ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining psixologik xususiyatlari va hayotiy tajribasi turlicha bo'lganligi sababli standart ta'sir usullari har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Shu bois psixolog o'quvchining ichki imkoniyatlarini faollashtirish, ijobiy sifatlarini rivojlantirish va konstruktiv xulq modellarini shakllantirishga e'tibor qaratadi.

Deviant xulqning shakllanishida biologik, psixologik va ijtimoiy omillar muhim o'rin tutadi. Oiladagi nizolar, ota-onalar nazoratining sustligi, tengdoshlar ta'siri, o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatsizliklar hamda emotsional muammolar o'quvchilarda deviant xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Maktab psixologining diagnostik faoliyati turli yosh davrlaridagi psixologik xususiyatlarga qarab o'zgarib boradi. Psixologik treninglar deviant xulq profilaktikasida samarali vositalardan biri hisoblanadi. Trening mashg'ulotlari davomida o'quvchilarda empatiya, muloqot madaniyati, hissiyotlarni boshqarish va muammoli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlantiriladi.

Mazkur kompetensiyalar shaxsning ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, deviant xulqni korreksiyalash jarayonida kognitiv va xulq-atvoriy metodlardan foydalanish muhim natijalar beradi. Ushbu yondashuv o'quvchining salbiy fikrlash stereotiplarini aniqlash va ularni ijobiy hamda realistik qarashlar bilan almashtirishga qaratilgan. Natijada o'quvchi o'z xatti-harakatlari oqibatlarini chuqurroq anglay boshlaydi va mas'uliyat hissi shakllanadi.

Maktab psixologining faoliyati faqat o'quvchi bilan ishlash bilangina cheklanib qolmaydi. Ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlik qilish ham strategik ahamiyatga ega. Psixolog tomonidan tashkil etiladigan seminarlar, davra suhbatlari va konsultatsiyalar oilada hamda maktabda yagona tarbiyaviy yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Bu esa o'quvchining ijtimoiy muhitida qo'llab-quvvatlovchi tizimning vujudga kelishini ta'minlaydi. So'nggi yillarda inklyuziv va preventiv yondashuvlar deviant xulq profilaktikasida keng qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar o'quvchini jazolash yoki cheklashdan ko'ra, uning ehtiyojlarini tushunish va ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlashga asoslanadi.

Bunday yondashuv insonparvarlik tamoyillariga mos bo'lib, o'quvchining shaxsiy salohiyatini saqlab qolishga imkon yaratadi. Deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashning birinchi bosqichi psixologik diagnostika hisoblanadi. Diagnostika jarayonida o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, emotsional holati, motivatsiyasi, oilaviy muhiti va tengdoshlar bilan munosabatlari o'rganiladi.

Maktab psixologi kuzatish, suhbat, anketa, test va so'rovnoma metodlaridan foydalanib, deviant xulqning sabablari va darajasini aniqlaydi. Diagnostika natijalari asosida individual yoki guruhiiy korreksion dasturlar ishlab chiqiladi. Deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlash strategiyalari turlichadir. Maktab psixologining faoliyatida profilaktik va korreksion strategiyalar muhim o'rin egallaydi.

Birinchidan, profilaktik ishlar orqali deviant xulqning oldi olinadi. Buning uchun psixolog o'quvchilar bilan sog'lom turmush tarzi, muloqot madaniyati, stressni boshqarish va nizolarni konstruktiv hal etish bo'yicha treninglar tashkil etadi.

Ikkinchidan, individual psixologik maslahat ishlari olib boriladi. Ushbu jarayonda o'quvchining muammolari aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Individual yondashuv o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Uchinchidan, psixokorreksion mashg'ulotlar tashkil etiladi. Psixokorreksiya orqali o'quvchilarning salbiy xulq-atvori o'zgartiriladi, ijobiy ijtimoiy ko'nikmalar shakllantiriladi va emotsional barqarorlik rivojlantiriladi.

To'rtinchidan, ota-onalar bilan hamkorlik yo'lga qo'yiladi. Chunki oilaviy muhit o'quvchi xulqining shakllanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Psixolog ota-onalarga pedagogik va psixologik tavsiyalar berib, farzand tarbiyasida samarali usullarni qo'llashga ko'maklashadi. Hozirgi kunda deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashda kognitiv-behavioral yondashuv, art-terapiya, trening texnologiyalari va konfliktologik metodlardan keng foydalanilmoqda. Ushbu usullar o'quvchilarning o'z xatti-harakatlarini anglashiga, salbiy fikrlarni nazorat qilishiga va ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali psixologik maslahatlar, onlayn monitoring va profilaktik dasturlarni amalga oshirish imkoniyatlari kengaymoqda.

Deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlash maktab psixologining muhim faoliyat yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda psixologik diagnostika, profilaktika, korreksiya va ota-onalar bilan hamkorlikning uyg'unligi yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Zamonaviy psixologik yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga, salbiy xulq-atvor ko'rinishlarini kamaytirishga va sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois ta'lim muassasalarida maktab psixologining kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda deviant xulq profilaktikasiga qaratilgan dasturlarni takomillashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Maktab psixologining deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlash strategiyalari ko'p qirrali va kompleks xarakterga ega.

Diagnostika, profilaktika, korreksiya, psixologik treninglar hamda oila va maktab hamkorligi ushbu faoliyatning asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Ilmiy asoslangan va tizimli yondashuv orqali o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash, salbiy xulq-atvor ko'rinishlarini kamaytirish hamda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish mumkin. Shuning uchun maktab psixologlarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va innovatsion psixologik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALINILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Андреева Т. В. Психология социального познания: учеб. пособие. — М.: Аспект Пресс, 2000. — 288 с.
2. Дубровина И. В. Психология: учебник для студентов средних педагогических учебных заведений. — М.: Академия, 2003. — 464 с.
3. Змановская Е. В. Девиантология: психология отклоняющегося поведения: учеб. пособие для студентов вузов. — М.: Академия, 2004. — 288 с.

4. Иванов А. А. Мотивационные факторы девиантного поведения школьников // Вопросы психологии. — 2012. — № 3. — С. 45–58.
5. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: учеб. пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2001. — 160 с.
6. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учеб. пособие для студентов вузов. — СПб.: Речь, 2005. — 445 с.